АЗІЯ 18.03.2026 | Ібрагім Каїш

В епіцентрі нової «Великої гри»

Війна в Ірані прискорила реконфігурацію євразійської архітектури безпеки: Центральна Азія стає самостійним геополітичним гравцем

Центральна Азія трансформується з периферійного об'єкта впливу на ключовий геополітичний шарнір, де Китай агресивно адаптує ініціативу «Один пояс, один шлях», переорієнтовуючи ресурси на транскаспійський вектор після інвестиційного фіаско в Ірані. Туреччина форсує інституціоналізацію тюркського простору через Організацію тюркських держав, перетворюючи Середній коридор на основну артерію євразійської торгівлі. Російська Федерація, обмежена ресурсною та військовою перенапругою через війну в Україні, втрачає роль монопольного гаранта безпеки, що стимулює США до інтенсифікації стратегії «C5+1» з фокусом на критичні мінерали. Подальша стабільність регіону залежатиме від успішності стратегічного балансування місцевих еліт в умовах нової «Великої гри», де інструменти впливу зміщуються від територіального контролю до контролю над технологічними стандартами та енергетичними вузлами.

Військова ескалація, що розпочалася 28 лютого 2026 року з операції Midnight Hammer, радикально змінила баланс сил у Транскаспійському регіоні, спровокувавши каскадний ефект регіональної нестабільності. Усунення вищого керівництва Ірану та подальша дезорганізація державного апарату призвели до негайного блокування Ормузької протоки, що паралізувало значну частину світової торгівлі енергоносіями та продовольством. Для держав Центральної Азії цей конфлікт став точкою стратегічного зламу, оскільки він фактично анігілював Міжнародний транспортний коридор «Північ – Південь» (INSTC), на який Казахстан та Узбекистан покладали надії як на альтернативу російським маршрутам.

Формується структурна передумова для виникнення тривалої зони нестабільності, що генерує значний ризик переливу конфлікту на територію Південного Кавказу та Центральної Азії. Зокрема, удари по об'єктах у Нахічевані продемонстрували, наскільки швидко

бойові дії можуть дестабілізувати ключові сегменти Середнього коридору, що з'єднує регіон із європейськими ринками через Туреччину. Колапс іранської логістичної системи змусив регіональних акторів шукати негайні альтернативи, що спровокувало так звану втечу до безпеки у сфері логістики, де пріоритетність транскаспійських маршрутів зросла експоненціально.

Економічні наслідки для регіону виявилися дестабілізуючими вже у перші тижні після початку бойових дій, особливо з огляду на іранську заборону на експорт продовольства від 3 березня 2026 року. Це спричинило негайний дефіцит та інфляцію цін на товари першої необхідності в Казахстані, Таджикистані та Туркменістані, підриваючи внутрішню стабільність цих держав. Геополітична фрагментація Близького Сходу створює вакуум, який змушує столиці Центральної Азії переглядати свою багатовекторну політику в бік посилення зв'язків із Туреччиною, Китаєм та США, щоб уникнути повної залежності від російських логістичних мереж.

Китай як ключовий бенефіціар регіональної нестабільності

Пекін демонструє високу адаптивність у реагуванні на іранську кризу, розглядаючи її не лише як загрозу своїм капіталовкладенням, а й як можливість для остаточного закріплення домінування в Центральній Азії. Хоча КНР втратила частину з обіцяних $400 млрд інвестицій в іранську інфраструктуру, китайська стратегія хеджування ризиків дозволила оперативно перекинути капітал у стабільніші юрисдикції. Протягом 2025 року китайські інвестиції в межах ініціативи «Один пояс, один шлях» (BRI) вже демонстрували рекордне зростання, сягнувши $213,5 млрд, при цьому обсяг вкладень у Центральну Азію зріс майже вчетверо.

Китай використовує фінансову потужність для створення ситуації «інфраструктурного монополізму»

Казахстан став головним реципієнтом китайської фінансової експансії, отримавши $25,8 млрд у 2025 році, що свідчить про підготовку Пекіна до сценарію тривалої нестабільності на південних кордонах Євразії. Китай використовує фінансову потужність для створення ситуації «інфраструктурного монополізму», де контроль над залізницями та трубопроводами стає інструментом політичного впливу. Запуск будівництва залізниці Китай – Киргизстан – Узбекистан

(CKU) вартістю $4,7 млрд є критичним елементом цієї стратегії, дозволяючи Китаю скоротити шлях до Європи, повністю ігноруючи територію Росії та нестабільний Іран.

Однак китайська експансія стикається з латентним спротивом місцевого населення, де побоювання щодо «боргової пастки» та екологічних наслідків китайських проєктів залишаються стримуючим фактором для повної політичної інтеграції. Пекін намагається нівелювати ці ризики через розширення безпекової співпраці, зокрема через створення постійного секретаріату формату «Китай – Центральна Азія» (C+C5) у Сіані, що діє поза межами ШОС і дозволяє вести прямий діалог без участі Москви.

Туреччина та формування «тюркського геополітичного простору»

Анкара розглядає поточну геополітичну турбулентність як унікальне «вікно можливостей» для трансформації Організації тюркських держав (ОТД) у повноцінний військово-політичний та економічний блок. Стратегія Туреччини еволюціонувала від культурно-гуманітарного пантюркізму 1990-х до жорсткого прагматизму, де економічні коридори підкріплюються військово-технічною співпрацею. Експорт оборонної продукції, передусім ударних БПЛА та систем ППО, став «новим козирем» турецької дипломатії в регіоні, що дозволяє країнам Центральної Азії диверсифікувати свої арсенали, відходячи від російських стандартів.

Формування тюркського геополітичного простору базується на інституціоналізації та створенні нових центрів ухвалення рішень. Створення Постійної ради тюркських держав з економічного партнерства з головним офісом у Ташкенті, запропоноване у 2025 році, сигналізує про перехід до довгострокового стратегічного планування. Анкара вміло використовує етнічну та лінгвістичну близькість для легітимізації своєї присутності, представляючи себе як «безпечну альтернативу» між китайським економічним диктатом та російським безпековим домінуванням, що занепадає.

Анкара вміло представляє себе як «безпечну

Проведення спільних навчань, таких як Unity-2025 в Узбекистані, та пропозиції Ільхама Алієва щодо створення єдиної системи військових маневрів ОТД на 2026

альтернативу» між китайським економічним диктатом та російським безпековим домінуванням

рік свідчать про амбіції щодо створення регіональної архітектури безпеки без участі РФ.

Проєктування «Зеленого енергетичного коридору» для експорту електроенергії з Центральної Азії через Каспій та Азербайджан до Туреччини та Європи створює нову мережу залежностей, де Анкара відіграє роль ключового вузла.

Модернізація залізниці Баку – Тбілісі – Карс (BTK), яка здатна обробляти до 5 млн тонн вантажів, та розширення порту Актау під егідою турецьких та азербайджанських логістичних компаній перетворюють *Middle Corridor* на основний шлях для контейнерного транзиту.

Особливе значення має Зангезурський коридор, який Азербайджан та Туреччина розглядають як «нову транспортну артерію», що має з'єднати Середній коридор із маршрутом «Північ – Південь», створюючи інтегровану євразійську мережу під тюркським контролем. Незважаючи на успіхи, Туреччина обмежена фінансовими ресурсами порівняно з Китаєм, що змушує Анкару діяти у партнерстві з західними інституціями та програмами ЄС, такими як *GlobalGateway*, для фінансування великих проєктів.

Стратегічне виснаження Росії та ерозія регіонального впливу

Російська Федерація у 2026 році зіткнулася з критичним викликом своїй гегемонії в Центральній Азії. Війна в Україні призвела до стратегічного виснаження військових, демографічних та фінансових ресурсів Кремля, що підриває його здатність виконувати роль «жандарма» регіону. Москва змушена обирати між підтримкою фронту в Європі та збереженням впливу на периферії, що веде до поступової деградації Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) як дієвого інструменту.

Москва змушена обирати між підтримкою фронту в Європі та збереженням впливу на периферії

Економічна модель російського впливу також зазнає ерозії через мілітаризацію економіки та перегрів внутрішнього ринку. Станом на 2025 рік облікова ставка ЦБ РФ сягнула 21 відсотка, що свідчить про глибокі структурні проблеми та обмеження

можливостей для інвестицій у сусідні країни. Скорочення грошових переказів трудових мігрантів, які складають понад 30 відсотків ВВП Таджикистану, створює передумови для соціальної нестабільності, яку Москва вже не здатна стримувати фінансово.

Проте Кремль перейшов до стратегії «низьковитратного спойлерства», використовуючи залишки контролю над критичною інфраструктурою. Спроби нав'язати «Газовий союз» Казахстану та Узбекистану через структури «Газпрому» є формою «інфраструктурної війни», спрямованої на блокування прямих постачань енергоносіїв до Китаю чи Європи поза російським наглядом. Росія також використовує «гібридні інструменти», такі як контроль над Каспійським трубопровідним консорціумом (КТК), для періодичного тиску на Казахстан.

Політика США щодо Центральної Азії після іранської війни

Вашингтон у 2026 році демонструє прагматичне повернення до активної політики в регіоні. Саміт формату «C5+1» у Вашингтоні за участю президента Трампа ознаменував перехід до конкретних інвестиційних зобов'язань у межах «Діалогу щодо критичних мінералів».

Центральна Азія володіє колосальними запасами урану та рідкоземельних елементів. Вашингтон прагне розірвати монополію КНР та РФ на переробку цих ресурсів. Модернізація енергомереж та впровадження цифрових стандартів управління кордонами буде використано для витіснення російських технологічних стандартів, а проєкт TRIPP (*Trump Route for International Peace and Prosperity*) – як механізм створення захищених транспортних коридорів.

Пропозиція президента Казахстана Токаєва перейменувати формат на «C5 та Сполучені Штати» свідчить про готовність регіону до підвищення суб'єктності. США залучають капітал арабських монархій для деризику капітальних потоків.

Нова «Велика гра» вимагатиме від держав C5 глибшої внутрішньої інтеграції для захисту

Сучасна конкуренція в Центральній Азії – це вже не боротьба за територіальне володіння, а змагання системної розвідки, технологічного контролю та інфраструктурного права. Суб'єктність

держав регіону значно зросла: вони активно здійснюють стратегічне балансування.

До 2030 року можливі три сценарії розвитку: перетворення регіону на економічний протекторат КНР із впровадженням цифрового юаня; успішна реалізація залізниці CKU та Середнього коридору (11 млн тонн вантажів), зниження впливу РФ до рівня міноритарного акціонера або ж дестабілізація через перелив іранського хаосу, зупинка транзитних проєктів та формування окремих «зон впливу» навколо родовищ.

Центральна Азія остаточно перейшла зі статусу «заднього двору» Росії до статусу самостійного геополітичного шарніра Євразії. Війна в Ірані 2026 року прискорила тектонічні зрушення, де *Middle Corridor* та залізниця CKU стають фундаментом нового порядку. Ключовим фактором стійкості регіону є здатність до диверсифікації: Китай надає капітал, Туреччина – безпекові інструменти, США – технології. Проте структурна вразливість (вода, енергомережі) залишається ахіллесовою п'ятою. Нова «Велика гра» вимагатиме від держав С5 глибшої внутрішньої інтеграції для захисту своїх інтересів.

Оригінал статті вийшов на сайті Центру близькосхідних досліджень (AMES)

Ібрагім Каїш

Ібрагім Каїш – аналітик і автор матеріалів в Центрі близькосхідних досліджень (AMES).